

f. Tefekkürde Derinlik

İnsan aklının en mihim ve asli vazifesi tefekkürdür.

Cenab-ı Hakk'ın varlığını güneş gibi gösteren deliller nihayetsizdir. Bu kainatı tefekkür ile temaşa eden eden hakperest bir kimsenin, O'nun (cc.) mevcudiyetini tasdik etmemesi mümkün değildir.

Tefekkür gibi kıymetli, faydalı ve bereketli bir nimet ve bir ibadet yoktur. Zira tefekkür ve mülhaza ruhun gözü, kalbin ziyası ve aklın nurudur. Evet çeşit çeşit, renk renk bu güzel manzaraları hayretle temaşa etmek en ulvî bir saadettir! Zira Allah namına bir an tefekkür, günlerce, senelerce nafil ibadetten daha makbul olduğunu Peygamber Efendimiz (asm.) şöyle ifade etmektedir:

“Bir saat tefekkür bazen bir sene, bazen altı sene, bazen de yetmiş sene nafil ibadetten hayırlıdır.”

Evet bazen bir mütefekkir için, öyle bir an olur ki, o bir an içinde nihayetsiz bir hayat bulur. Demek ki, bu hal insanın kabiliyet ve tefekkürüne göre değişir. Her fabrikanın üretimi onun kapasitesine göredir. Bazısı bir günde yüz ton üretim yaparken, bir diğeri ise ancak on ton üretebilmektedir.

İnsanı “nefsinde, bâtınında, hususî ahvalinde tefekkür ettiğin zaman derinden derine tafsilât ile tedkikat yapmalıdır.”

Afakî tefekküre gelince, insan kendi nefsinin tefekkürden sonra afakî tefekkür etmeye başlar. Peygamber Efendimiz (asm.) şöyle buyurmaktadır:

“Her şey hakkında tefekkür edin. Fakat Allah'Teâla'nın zatı hususunda tefekkür etmeyin.”[1](#)

bu hadis-i şerife binaen insan tefekkür etmeye memurdur.

“Âfâkî, haricî, umumî ahvalâta teemmül ettiğin vakit sathî, icmalî düşün, tafsilâta geçme. Çünkü icmalde, fezleke olan kıymet ve güzellik, tafsilâtında yoktur.”[2](#)

Her meselede olduğu gibi, tefekkürde de rehber ve sultan Hazret-i Peygamberdir (sav) Bütün mütefekkirlerin ve mürşitlerin tefekkürleri O'nun tefekkür umanından ancak bir katredir.

Evet, kainatta nizam ve intizam kusursuz ve gayet mükemmeldir Acaba insan, bu muhteşem nizam ve intizamı tesadüfe vermekle aklını tatmin edebilir mi? O'nu inkar eden bir insan kalp ve vicdanının feveran ve itirazlarına tatminkar bir cevap vermeden huzur bulabilir mi? Acaba bu feveran ve itirazlar bu biçarelerin akıl ve vicdanlarını daima tazip edip kendilerini rahatsız etmeyecek mi? İnsan kalbin ızdıraplarını, ruhun azabını, imanın dışında ne ile teskin edip, ta'dil edecek? Bu gibi bedbahtları düşündüğümde kendi kendime: "Aman Yarabbi! İman ne büyük bir kuvvet, ne büyük bir nimet ve büyük bir nurdur." deyip şükrediyorum.

İman, gönüllerden azabı, ruhlardan ızdırapı kaldırır. Zira, hakiki saadet, lezzet, huzur ve neşe imandadır. Evet, insan iman nuru ile etrafına hayretle nazar ettikçe cazibedar bir letafetle vecde gelir. Fikri yükselir ve ruhu sururlara gark olur.

İnsan, O Sâni-i Zülcelâlin kudretinin haşmetini, rahmetin letafetini, hikmetin cemalini temaşa ettikçe ruhunda tecelli eden zevk ve süruru tasvir etmek mümkün değildir.

Evet bir yandan şahikası semaya yükselmiş olan ulu dağlar, güzel sahralar, letafetli bağlar, ziynetli ovalar, hayret verici deryalar, diğer yandan bağ ve bahçelerin ihtiva ettiği renk renk meyveli ağaçlar, lisan-ı halleriyle Cenab-ı Hakkın varlığını ve birliğini ilan etmektedirler.

"Bak çeşmelere, çaylara, ırmaklara... Yerden, dağlardan kaynamaları tesadüfî değildir."3

Tefekkürün zevkine ermiş bir abid, gözlerini gâh semaya gâh zemine çevirir, masnuat-ı İlahiye üzerindeki sırları ve tecelliyat-ı Sübhaniyeyi tefekkür ile Halık-ı kâinatın kudret ve azametini hayran olup, Sübhanallah diyerek aczini teslim ve ubudiyetini takdim eder.

Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerîm'de mealen şöyle buyurmaktadır:

"Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: herhangi bir kusur görebilir misin? Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak, gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri

döner.”⁴

Evet, insan bazen gökyüzüne nazar eder, ondaki hüşyar yıldızları, âlemi ziyasıyla tenvir eden güneşi temaşa ettikçe meftun ve mütehayyir olarak bu işlerin kimin eseri olduğunu kendi kendine tefekkür eder. Bu kubbe-i semayı kim tanzim etti? Bu had ve hesaba gelmeyen kandilleri kim yandırıyor? O yüce dağları yükselten kimdir? Zemini meyvedar ağaçlar ile mütenevvi çiçekler ile tezyin ve tanzim eden kimdir? Zemini ihya edip, her tarafına feyiz, bereket ve hayat bahşeden nehirleri sinesinde coşturup, cereyan ettiren kimdir?” diye düşünür, imanını terakki ve tekâmül ettirerek taklitten tahkike çıkarır. Demek ki insan tefekkür ile tekâmül edecektir. Bundan dolayı akli başında olan bir insan, fanî şeylerin akıbetini düşünür, ubudiyet ve tefekkürle ömrünü değerlendirir. Evet, insan semavattaki şu haşmete, zemindeki şu taravet ve letafete baktıkça ihtiyarsız **“Allah-ü Ekber”** diyerek Halık’ına secde eder. Böylece hem dünya hem de âhiret saadetini temin eder.

Kâinat insan aklının önüne açılmış, okumakla bitmez koca bir kitaptır. Fakat bu kitabı her göz görüp de okuyamaz. Kâinatta olan mahlukat envayı hasaba gelmeyecek kadar nihayetsizdir. Bütün bu mahlukatlar, Zat-ı Zülcelalin sonsuz kudretini ve nihayetsiz fiillerini gösteren birer ayinedirler. İşte bu âlemde en tatlı meşgale fikren, aklen ve vicdanen Allah’ın kudret eserlerin tefekkür ile seyredip okumaktır.

Bir bağa girip yeşil çimenleri, renkli çiçekleri, meyveli ağaçları ve ortaya gelen garip manzaraları vukufiyetle temaşa etmek, hayat kadar âli bir nimettir. Zira her bir yaprak ve her bir çiçek lisan-ı halleriyle kendilerinde tecelli eden ilâhi feyizleri insanın kalbine ilham eder.

Dipnotlar:

¹ *Ramûz el-Hadis, İbni Abbas (ra.)’dan rivayetle.*

² *Mesnevî-i Nuriye, s. 147.*

³ *Sözler, 671.*

⁴ *Mülk Suresi, 67/3-4.*